

УДК 314.477

Ходан Михайло Михайлович,
народний архітектор України
професор, завідувач кафедри «Містобудування»
Івано-Франківського університету права
Імені Короля Данила Галицького

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ВИРШЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ОСНОВ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В НАПРЯМКУ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ПРИКАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Стаття має на меті висвітлити проблеми збереження та реставрації пам'яток архітектури, створення історико-культурного заповідника на базі унікальної пам'ятки архітектури XII ст. печерного комплексу «Бубнище», що дасть поштовх для розвитку туризму на Прикарпатті та інвестування розвитку регіону.

Ключові слова: *розвиток, реставрація, ринкові відносини, туризм, історія, Прикарпаття.*

Постановка проблеми. Ринкові відносини мають загальний характер, поширюються на всі господарські сфери й регіони країни, ринковий механізм має певні межі своєї дії. Більше того, його ефективне функціонування передбачає наявність певних умов. Однією з них є розвинутий туризм. Туризм, як бізнес, це можливість заробити, поповнити бюджет регіону... звісно не на порожньому місці, але у таких умовах, коли регіон має природних ресурс.

Українські Карпати відомі своїми багатими рекреаційними ресурсами, що сприяє розвитку санаторіїв, оздоровниць і туризму.

Окрім природних, Українські Карпати багаті також на історичні, культурні і рекреаційні ресурси – пам'ятки оригінальної культури гуцулів, бойків, лемків – гірських етнографічних груп українців. Все це сприяє розвитку як літнього, так і зимового гірсько-лижного туризму. Значні перспективи розвитку туризму пов'язані з сільським туризмом, який зараз активно розвивається.

Нам необхідно навчитися вміло репрезентувати те, що в Карпатах є цікавим для туристів. Рекламу у туристичному бізнесі – це половина успіху.

Територіальна організація комерційної діяльності туристичного бізнесу в Карпатському регіоні залежить від таких факторів, привабливість місця відпочинку, розміщення торгових закладів в місцях прокладання маршрутів, динаміка інвестицій; розвиток інфраструктури, будівництво відпочинкових комплексів, збереження та реставрація пам'яток архітектури з подальшим долученням їх до інфраструктури регіону для історико-культурного та пізнавального використання.

Вклавши інвестиції в розвиток туризму на даній території – побудувавши готельні та відпочинкові комплекси, розвинувши інфраструктуру: інженерні мережі, дороги та ін., Прикарпаття значно поповнило б бюджет регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню реставрації та відтворенню пам'яток архітектури приділено велику увагу у працях І.Могитича, М.Рожка, В.Рожка, В.Вечерського, А.Петрушевича Л.Лукомського та ін.

Постановка завдання. Метою написання даної статті є висвітлення проблем в збереженні пам'яток архітектури Прикарпаття та створення історико-культурного заповідника на території Печерного комплексу «Бубнище», що дасть поштовх до розвитку туристичного бізнесу.

Вклад основного матеріалу дослідження. На території Прикарпаття розташовані надзвичайно дивні свідки давньої культури, існування яких сучасна людина з її теперішніми цивілізованими здобутками не може збагнути і остаточно пояснити. На мій погляд, до таких об'єктів, які називають «явищами», можна віднести:

- Скит «Манявський» з розташованим коло нього, вверху по течії річки Манявки, водоспадом.
- Обсерваторію на горі Піп Іван (Чорна гора) у Карпатах.
- Пам'ятки фортикаційного (оборонного) типу – Пнівський замок.
- Печерний комплекс «Бубнище» [1].

Саме про нього поведу мову. Одним із найпривабливіших куточків Карпат є унікальна пам'ятка архітектури XII ст. печерний комплекс «Бубнище», поблизу села Тисів біля містечка Болехів.

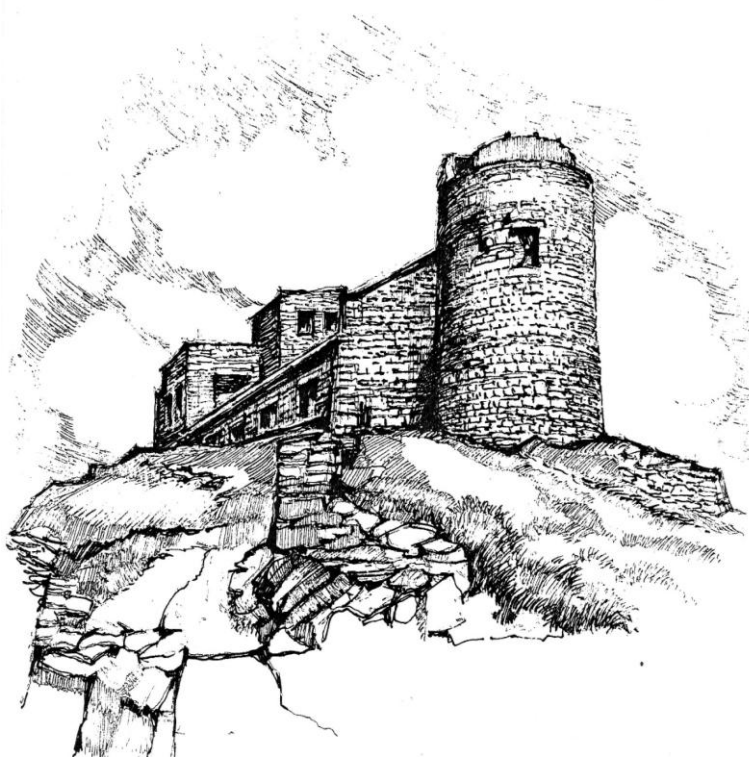

Рис. 1. Обсерваторія на г. Піп Іван

Рис. 2. Скит Манявський

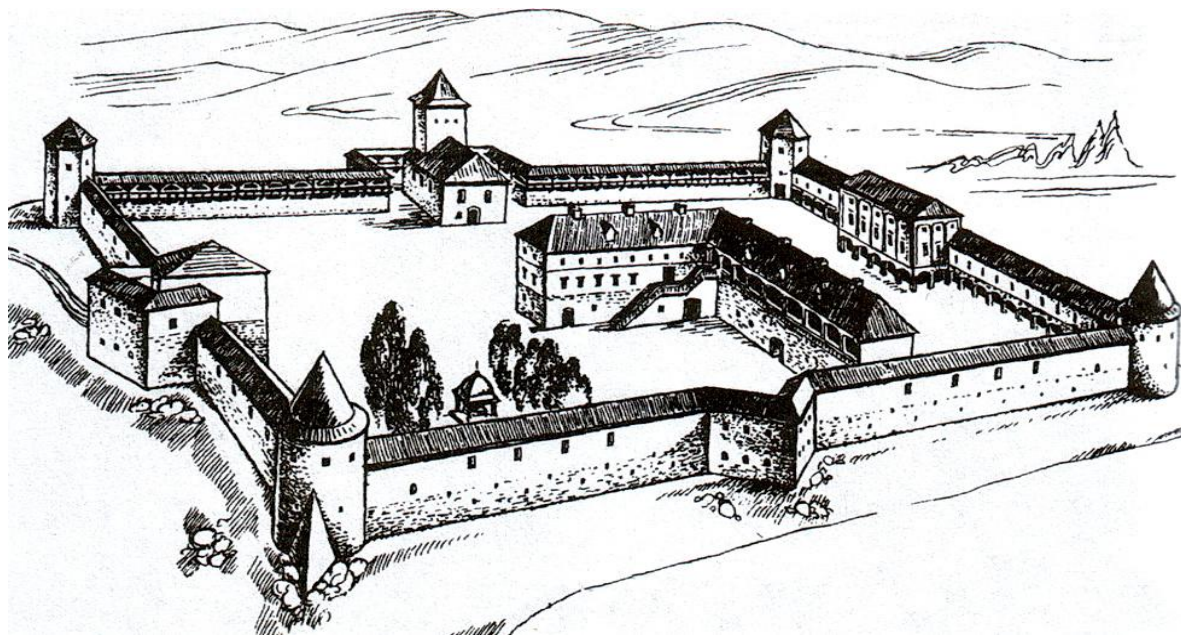

Рис. 3. Пнівський замок

Коли їхати з міста Болехова на південь вгору по річці Сукіль, правій притоці р.Дністра, то на захід за селом Тисів побачимо ґрунтовий шлях. Він перетинає ріку, звертає на південь і розгалужується на два рукави. Один з них веде у старовинне поселення Бубнище, а другий стрічкою в'ється все вище і вище у гори. Ось там і побачимо дива Карпатського ландшафту – так звані печери і скелі Довбуша [2]. Це неповторне за своїми формами і розташуванням безладне нагромадження гігантських скель, каменів, що нагадують дивовижні істоти та споруди, покряєне глибокими, завжди темними ущелинами, ярами, потаємними ходами та стежками. Ущелини то розширюються, утворюючи печери, то звужуються до маленьких щілин. Їхнє дно завжди вологе, покрите занесеним сюди ґрунтом і листям. Коли стоїш на дні у негоду, вітер поривається у лабіринт скель, наповнюючи його загадковими звуками.

Кам'яний лабіринт ширший 200 метрів тягнеться із сходу на захід майже кілометр, над ним змикається буковий та смерековий ліс, якого не торкається людська рука. Тихий шелест, м'яка постіль з віковичних нашарувань листя і хвої... А навкруги переливається чиста синява, що закінчується на обрії жовтим колоссям збіжжя.

З півночі, мов сторож входу цей дивовижний лабіринт, стоїть одинокий кам'яний велетень висотою 50 метрів. Його основа має десь 6x8 метрів. Камінь незвичайний за формою, викраєний вертикальними тріщинами. Декілька печерних схованок, розташованих на долині та на висоті майже 20 метрів приваблюють допитливих туристів та скелелазів.

За півтори сотні метрів від нього розташована інша група кам'яних сторожів, а на схід вони видніються все далі і далі, мовби воїни, що підіймаються з долини на гору.

Таємничість збуджує уяву, думки. Тут віє давниною, історією. А історія промовляє з кожного каменя, з кожного куточка. Ось стрімка прямовисна скеля висотою 40 метрів. Тонесенькою, ледь помітною, ризкою тягнеться по ній все вище і вище стежечка, що іноді звужується до 20 см. Стежку явно проклали люди. Хто, коли і навіщо вирубував цю доріжку?

Літнє сонце щедро нагріває кам'яні тераси, створює глибокі тіні, зазирає у завжди сирі і холодні ущелини.

На самому південно-західному куті кам'яної гряди залишено невеликий (40 x 60 метрів) клаптик рівного, майже горизонтального майданчика. З півночі та півдня він притулився до крутих скель, із заходу та південного заходу його оточує штучний рів, який тепер шириною до шести і глибиною до трьох метрів. У давнину рів був, безумовно, глибший. Паралельно до рову територія Двору захищалася валом, який пізніше обмурували камінням. Декілька окремих скель північно-західного крила, які, прилягають до цього невеликого природного дворика, розділені між собою глибокими ущелинами, що були використані під забудову. Можна побачити багато пазів та зрубів. Система сходів та скельних «галерей» виводить відвідувачів на середню та верхню частину скель, де також збережені сліди забудови.

Отже, перед нами явна фортеця періоду X-го століття.

Для забезпечення гарнізону фортеці водою тут видовбали квадратну цистерну, яка наполовину зараз засипана, але має ще глибину чотири метри. Це вказує на можливість зберігання в ній значної кількості води. Цистерна видовбана у природній ущелині, яку розширили. Враховуючи нахил рельєфу ущелини, для вигідного переходу тут вирубано сходинок, а верх «тунелю» перекритий кам'яним склепінням.

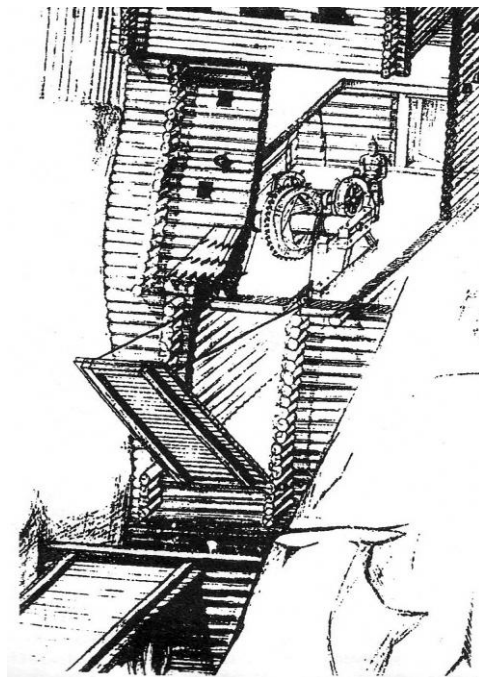
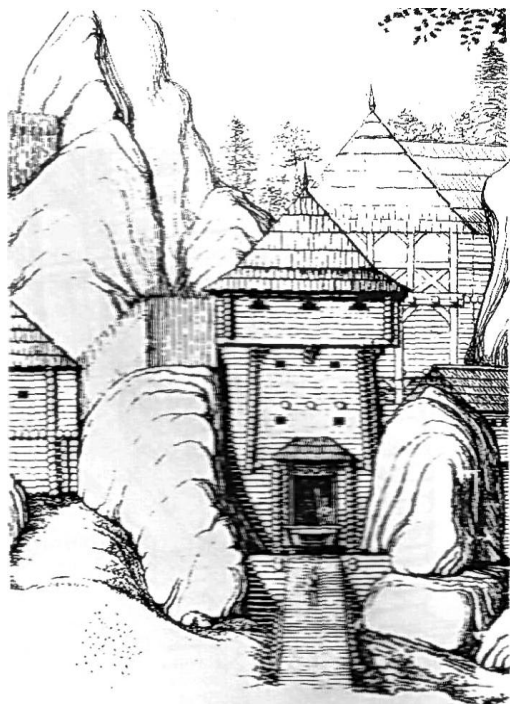
Відомий науковець Михайло Рожко, детально досліджуючи скелі, здійснив аналіз розчину кладки перекриття, і відніс його до другої половини XIII століття. У розчині, крім вапна, знайдені характерні для галицької архітектурної школи домішки деревного вугілля та подрібненої випаленої глини [4].

У скельних «стінах» вибито декілька печер. Вони вирубані у моноліті північно-західних піскових скель. Три печери штучного походження, а для четвертої (друга з ряду) використано природну ущелину.

Печерні приміщення мають чіткі геометричні форми, правильні пропорції, рівні поверхні вертикальних стін, досить точну прямокутність, чисту обробку стелі.

Фактура обробки каменю вказує на те, що печери вирубувалися або поверхні вирівнювалися малим, дуже твердим, інструментом, тому рельєф насічки не перевищує 1,5 см. Слідів шліфування у жодному приміщенні немає.

Перша ліва печера, розташована на сучасному рівні природного дворика, вирубана

у крайній скелі, яка межує з оборонним ровом. Печера має розміри у плані 2,9 x 6 м. Стеля її імітує форму склепіння. Вздовж північної та південної стін зроблені кам'яні широкі лави. Перед входом вирубана невелика ніша, над якою ще одна у вигляді неглибокої частини приміщення другого ярусу. З боків печери добре помітні сліди прилягання дерев'яної забудови.

Друга печера – приміщення, розташоване у неширокій, але високій природній ущелині. Це двоярусна споруда, вирубана у бокових скельних стінах. Чітко простежується система повздовжніх пазів для дерев'яних конструкцій перекриття.

Третя печера – тристінне приміщення, вирубане у суцільній скелі, трапецієвидної форми. З боку дворику перед приміщенням вирубана тераса-платформа, яка підходить до четвертого приміщення [3].

Відсутня тепер четверта стіна була вимурувана з каменю і стояла ще у ХІХ столітті. Третя та четверта печери об'єднані не лише штучною платформою, але й дашком (навісом).

До приміщення четвертої печери входить невеликим коридором, де добре простежуються сліди одвірків. Її інтер'єр вирубаний неохайно, стіни не прямолінійні, нерівна стеля і підлога.

Оборонні стіни завершувалися галереями, які відомі у пізнішій українській оборонній архітектурі (ХV-ХVІ ст.) під назвою «машикулі».

Ворота та в'їзд на території укріплення проходили через рів вирубаний у скелі. Внутрішня частина мосту піднімалася. В'їзна вежа у верхній частині мала виносну галерею, від якої залишився профіль вирубаний у скелі.

Крім оборонних споруд по периметру двору та будівель, розміщених на скелях, комплекс Бубнища мав ще і додатковий захист.

З північно-західного боку знаходиться стрімка, неприступна, уже згадувана скеля у вигляді одинокого «пальця», що має висоту 27 метрів. На рівні вершини там була влаштована триярусна оборонна вежа. Тут могло проживати 27-50 воїнів. Подібні вежі – «донжони» височіли у ХІІ-ХІІІ ст. не лише на нашій території, але й по всій Європі. Вони призначалися для захисту підступів до укріплень, а у замках часто були останнім пунктом опору (замки у Пневі, Раківці). З південного боку цей скельний «донжон» був оточений водоймищем, від якого простежуються залишки греблі. Захист водою широко використовувався у Звенигороді, Галичі, Луцьку, Тустані.

Забудова наскельного комплексу Бубнища має добре організовану систему оборони, що вказує на її особливе призначення, яке, однак, не може бути пов'язане з його сакральним призначенням. Підтвердженням цього є той факт, що Бубнище навіть у ХІУ ст. було значним опорним пунктом. А.Петрушевич вказує, що у той час тут стояв угорський гарнізон під керівництвом Емерика Бубола (від цього можлива назва села), який як і у Тустані, чинив опір польським військам під час захоплення ними території Галичини. В той час на кінних маршрутах зустрічались такі споруди, як вітряки, вежі.

Дерев'яна наскельна забудова Бубнища належить до рідкісних явищ, а її реконструкція має до 90% достовірності. Для порівняння скажу, що лише 10-15 відсотків такої достовірності має відбудова Успенського собору у Крилосі та ряд інших сакральних споруд, від яких залишилися тільки контури фундаментів, окремі рештки і фрагменти мощення підлоги. Бо відома така проста істина: де починається фантазія, там закінчується наука та реставрація.

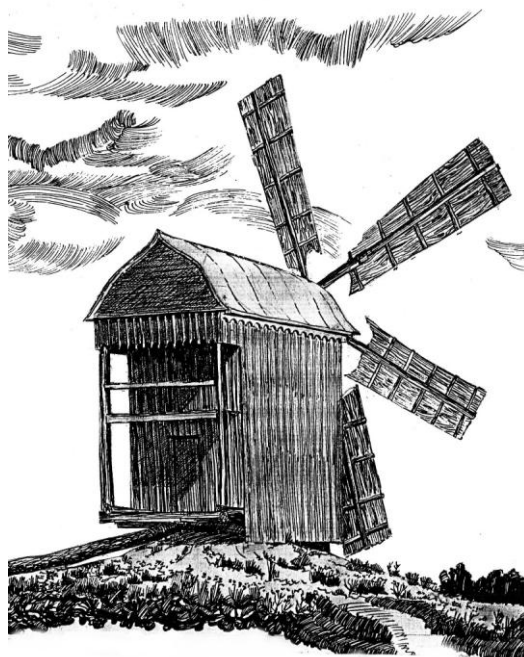
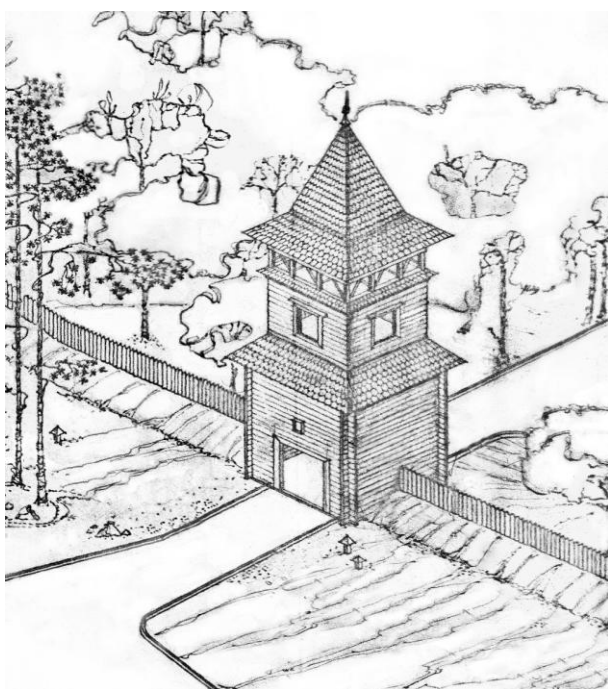
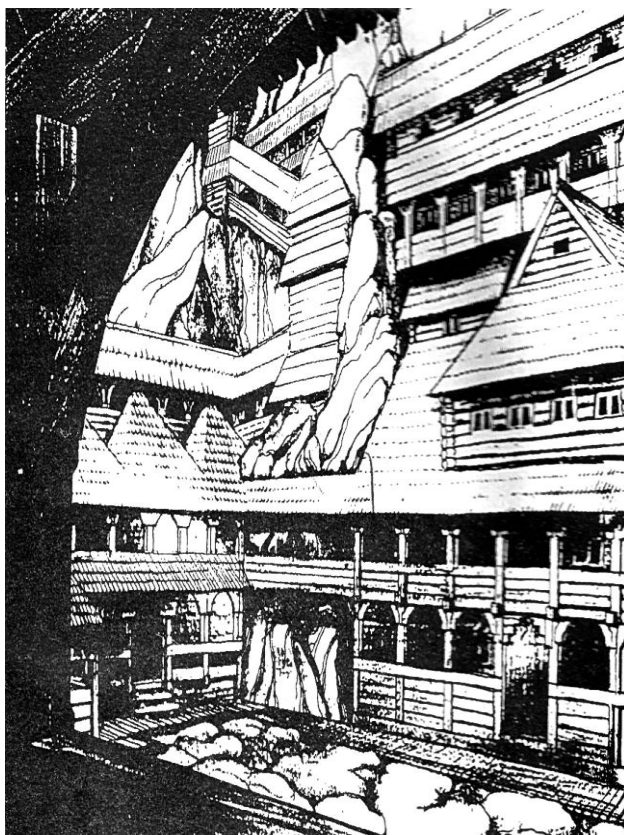

Рис. 4. В'їзна вежа, вітряк

Винятково вдале поєднання, а в окремих місцях і доповнення дерев'яної забудови природними скелями створювало цілий архітектурний образ. Цей образ надихав наших далеких предків, вселяв впевненість, що їх не переможуть. Не випадково так багато легенд та переказів пов'язано з цією пам'яткою, яка має велику популярність серед населення і давно притягує увагу науковців. Але, на жаль, інформація, яку отримують туристи від екскурсиводів, є надто примітивною та сумнівною, мовляв, «стіни фортеці збудовані з сиру, яєць та цементу». Тут вам покажуть «серце Довбуша» та його «конюшні», хоч добре відомо, що Довбуш не мав стаціонарних укріплень. Вам будуть твердити, що перша печера є не що інше, як опочивальня Довбуша. Але кам'яні призьби не могли бути ложем для снання, вони мали лише 80 сантиметрів ширини і спати на них було бважко. У народі печери називають Довбушевими і нерідко приписують їх створення його побратимам. Але Довбуш був тут лише один раз, і короткочасно, у 1744 році. Побували тут й інші опришки (наприклад, Іван Бойчук). Але стояли тут не довго і не мали ні часу, ні необхідності створювати

такі значні укріплення у краю, де не гадали довго перебувати. Крім того, побудувати дерев'яні конюшні опришки могли значно швидше, ніж роками довбати печери, які при першому наступі було необхідно залишати.

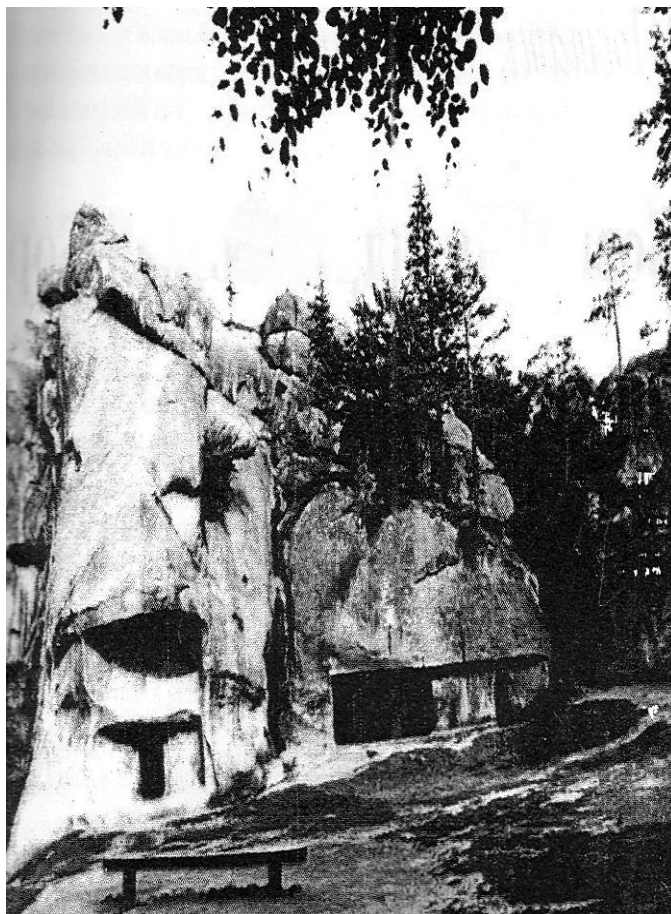
Про Бубнище (Поляницю) у свій час писав Іван Вагилевич, Ярослав Головацький, Антон Петрушевич, Корнило Устиянович.

У 1900 році Михайло Грушевський, готуючи матеріали до 3-го тому «Історії України-Руси» відвідавши Бубнище, заперечив походження скельного комплексу, прирівнявши його до печерних монастирів Дністра та Криму. Скельно-печерний комплекс він однозначно відніс до оборонних. Михайло Грушевський звертає увагу на характер дерев'яної забудови, яка тут існувала, визначаючи її як триярусну.

Корнило Устиянович також відвідував Бубнище у різні часи та залишив свої спогади від поїздки. Він безпомилково зумів побачити «жолобини й дірки, які, очевидно, служили для запускання і притулений до каменя зрубу і сволока теремів». Проте квадратну ємкість – цистерну вважав за житницю або в'язницю. У своїх нотатках він писав: «Учений, свідомий археології архітектор міг би ще й нині відтворити тереми, що тут колись до скал приростали; а діло його розв'язало б може, загадку, що нам завдає цей підгірський сфінкс, залягаючи в півдорозі з Болехова до Синевідська. Тут мусила іти і престара найкоротша дорога з Княжого Галича на угорський гостинець в Бескиди».

Прийшов час збереження історико-культурної спадщини і необхідності у відтворенні даної пам'ятки для майбутніх поколінь. Весь комплекс пропоную відтворити у його аутентичному вигляді і на те є підстави - до 80% слідів забудови. І це буде реконструкція не гіпотетична, а така, що має збережені незаперечні факти. Перш за все необхідно відтворити бойову триярусну вежу з воротами. На верхньому, третьому, ярусі вежа мала по периметру криту галерею, яку підтримували стовпи. За характером розташування гнізд у протилежних збережених кам'яних стінах приходимо до висновку, що стіни були з горизонтально поставлених колод та протез. Торці колод рівно обрубані, все робилося тільки сокирою. А лісу у цій околиці і тепер цілком достатньо.

Втрата своєї державності, нищення впродовж століть української культури та історичної пам'яті сприяли появі певного нігілізму до свого минулого та його пам'яток. І нічого дивного нема у тому, що полчища «диких», та «організованих» туристів безжалісно нищать такі унікальні пам'ятки.

Проте, на це є надійний спосіб захисту. У Бубнищі вже виділена заповідна територія, а наявні сліди дають можливість відтворити дерев'яну забудову послідовно окремими фрагментами. Чи потрібно це у наш час, коли держава і народ бідні? Відповідь однозначна: так, потрібно!

Якщо ми не змогли до 1100-річчя заснування Давнього Галича відбудувати цей наскельний комплекс чи Пнівський замок, чи обсерваторію на горі Піп Іван у Карпатах, чи унікальну романтичну садибу Рея у селі Псарах на Рогатинщині, то хоч потрібно на разі зібрати і належно впорядкувати проектну документацію цих унікальних пам'яток [5].

Потрібно проводити наукові конференції по цих унікальних пам'ятках, які повинні базуватися на архітектурно-археологічних роботах, виконання аеро-сателітарної геодезичної зйомки цілого комплексу, детальні обміри залишених гнізд та пазів у скелях. Після цього наступним етапом вважаю створення тут історико-культурного заповідника, який був би в комплексі «Давнього Галича», з наступною реконструкцією її дерев'яної забудови і органічно пов'язавши із забудовою існуючого села Бубнище надаючи йому при цьому статус історичного поселення. Чітке зонування заповідних територій дасть можливість створити нову транспортну схему: Мислівка – Мізунь – Тустань – Бубнище – Моршин – Трускавець. Новостворена агломерація міст дасть можливість розвитку навколишніх поселень, максимально відродивши традиції цього краю, водночас зміцнюючи спортивні та санаторно-оздоровчі комплекси цієї частини Карпат, адже цей край багатий на чисте повітря, мінеральні води і неповторну красу [6].

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, слід відзначити, що переходячи у нову фазу економічних відносин необхідно приділити увагу реставрації пам'яток архітектури національного та місцевого значення, для збереження історико-культурної спадщини. Для здійснення цієї мети потрібно залучати окрім державних ресурсів, кошти інвесторів. Розвивати на належному рівні туристичний бізнес, який буде відповідати Європейським стандартам, що в свою чергу притягне потік туристів в Карпати, за рахунок чого поповниться бюджет регіону.

Список використаних джерел

1. Вечерський В. Пам'ятки архітектури та містобудування України : довідник Державного реєстру національного культурного надбання / В.Вечерський та ін. – К. : Техніка, 2000. – 318 с.
2. Записки наукового товариства імені Шевченка // Т. ССХІІ. – Львів, 2001. – С. 299-316.
3. перевал // журнал. – 1998. – № 2. – С.188-193.
4. Рожко М. Матеріали археологічної експедиції, 1980.
5. Тустань. Давньоруська карпатська твердиня. Жовтень. 1984. – № 6. – С. 93-103.
6. Тустань. Пам'ятки України. – 1900. – № 2. – 16 с.

Ходан М. М. Концептуальное решение экономических основ развития туризма в направлении сохранения историко-культурного наследия региона Прикарпатья

Статья освещает проблемы сохранения и реставрации памятков архитектуры, создания историко-культурного заповедника на базе уникальной памятков архитектуры XII ст. – пещерного комплекса «Бубнище», что даст толчок в развитии туризма на Прикарпатья и инвестировании развития региона.

Ключевые слова: *развитие, реставрация, рыночные отношения, туризм, история, Прикарпатья.*

Hodan M. M. Conceptual solution for Economic bases of tourism development in the preservation of historical and cultural heritage Carpathian region

The article aims to highlight the preservation and restoration of architectural monuments, the creation of historical and cultural reserve at the basis of the unique monument of architecture of XIIth century of cave complex «Bubnyshche», that gives a push to the development of tourism in the Pre-Carpathian region and to the investment in the development of the region.

Key words: *development, restoration, market relations, tourism, history, Pre-Carpathian region.*

